

Arkæologisk Forum

Nr.41
2019

Leder	Redaktionen	1
	Grønnere udgravninger?	
Artikel	Felix Riede*	3
	Fra stenalderen til plastikalderen – palæomiljøhumanistiske perspektiver på arkæologiens forhold til klimaændringer	
Theory	Anna Severine Beck, Mads Dengsø Jessen, Fredrik Fahlander, Gavin Murray Lucas, Ingrid Fuglestvedt & Vesa-Pekka Herva	14
	Will there be a next Nordic TAG? Reflections on theoretical archaeology in the Nordic countries today	
Metode	Jeppe Færch-Jensen*	25
	3D-scanning af skibstømmer. Teknologisk avancement i rumlig registrering	
Debat	Thomas Grane	33
	Dansen om E-ressourcerne. Hvordan får museumsverdenen en tidssvarende adgang til elektroniske forskningsartikler?	
Artikel	Amalie Donsbjerg*	37
	Tid til forandring? Status på arkæologiske udskillelser, 2008-2018	

*Fagfællebedømt artikel

* Peer reviewed Paper

Tid til forandring?

Status på arkæologiske udskillelser, 2008-2018

Før 2003 var udskillelser af museale genstande så godt som utænkeligt. Et øget pres på museernes magasiner gjorde dog, at der måtte tages nye midler i brug, og et af de midler blev, at Kulturministeriet i 2003 åbnede op for, at den før så hellige museumsgenstand ikke længere var det. Siden da er det stødt rullet ind med ansøgninger om udskillelse. Følgende artikel bygger på 10 års udskillelser fra 2008-2018, og dykker specifikt ned i de af arkæologisk karakter. De seneste 10 år har Slots- og Kulturstyrelsen behandlet tæt ved 500 udskillelsesansøgninger, blot 15 af disse sager indbefattede arkæologi. Grunden til dette skal findes i argumenter såsom, at arkæologien er uerstattelig og at genstande er arkæologiens primære kilder. Alligevel er der en overvældende forskel i antallet af indsamlede og udskilte genstande fra nyere tid versus arkæologien. Jeg taler for, at vi ved at gentænke måden vi bruger de udskilte genstande på, kan arbejde os et sted hen, hvor arkæologiske udskillelser ikke længere er ligeså "farlige", og tilmed kan blive en styrke for vores fag og vores museer.

Følgende artikel har afsæt i mit speciale, *"Dur ikke væk? – en undersøgelse af den danske udskillelsespraksis"*, der, igennem en undersøgelse og analyse af den danske udskillelsespraksis, bidrager til at skabe klarhed over en interessant og afgørende praksis i den danske museumsverden (Donsbjerg 2019). Afsættet til at skabe en fornyet forståelse af praksissen blev at gennemgå samtlige udskillelsessager fra 2008-2018. Specialet omfatter den fulde udskillelsespraksis samt den data (uanset museum og genstandstype), der er genereret inden for de førnævnte 10 år. I denne artikel vil jeg behandle arkæologiske udskillelser overordnet set – og dermed belyse nogle af de udfordringer og løsninger, der specifikt knytter sig til udskillelse af arkæologisk materiale.

"Museerne er fulde af gammelt skrammel!"

Den overskrift kunne man i maj 2018 læse i flere danske dagblade. Anledningen var, at Politiken var kommet i besiddelse af en lydoptagelse, hvori enhedschef i Slots- og Kulturstyrelsen (SLKS), Ole Winther påstod netop dette, akkompagneret af et estimat om, at over halvdelen af museernes genstande bør skrotes (Fejerskov & Benner 2018). Årsagen til dette skal findes i, at museumsfolk, ifølge Winther, er nogle indsamlingsivrige mennesker, der har glemt at sige nej. Winthers hårde udmelding – der, hvis man lytter til lydklippet, særligt henvender sig til nyere tids historiske og etnologiske samlinger – fik mildest talt en blandet modtagelse.

Formandskabet for Nordisk Konservatorforbund skrev, at *"Hvis vi kasserer kilderne, mister vi muligheden for at forske og blive klogere på vores samfund og identitet"* sammen med en opsang om at *"Kassation af et lands kulturarv aldrig må blive et politisk greb, men bør ske ud fra en nøje faglig vurdering."* (Bastholm et al. 2018: 24). Forbundet blev bakket op af formandskabet i Organisationen Danske Museer (ODM), der skrev, at det er igennem museernes samlinger, at vi skaber *"... dannelse, viden, indsigt og sammenhængskraft. Samlinger og genstande er således, sammen med den viden der findes om dem, museernes væsentligste kapital, som det er museernes pligt at indsamle, forvalte og sikre"* (Just et al. 2018: 22).

Både konservatorforbundet, ODM og bestemt også Winther (samt talrige andre) kom med en række vigtige og valide pointer, men ingen af dem kom med skelsættende udtalelser – eller bud på, hvordan vi får en større sammenhængskraft i den danske udskillelsespraksis (hvis man overhovedet kan kalde nuværende praksis for en egentlig *praksis*).

Maj 2018 var bestemt ikke første gang, at udskillelser blev debatteret. Med års mellemrum dukker udskillelsesdebatten op til overfladen, og det synes at være de samme gamle argumenter, der bliver brugt om og om igen. Gode grunde til udskillelse versus gode grunde imod.

Listes de hyppigst brugte argumenter for og imod generel udskillelse op, lyder de som følger:

Argumenter for at udskille kan være, at 1) det sparer penge og plads på magasiner og til konservering, 2) vi ikke nødvendigvis behøver talrige dubletter for at kende til vores kulturarv, 3) museerne lider under at have talrige genstande, der mangler proveniens, og 4) museerne fra tid til anden står med genstande, der er decideret ødelagte, skimmelbefængte eller på anden vis "ubrugelige".

Argumenter imod udskillelse kan være, at 1) såfremt der udskilles til kassation (destruktion) da vil handlingen være irreversibel 2) såfremt genstanden er doneret til museet af en giver risikerer man at "skræmme" fremtidige givere væk 3) udskillelse ikke bør være et produkt af en politisk "trend", og det hyppigste argument; 4) vi risikerer at udskille genstande, der senere viser sig at have stor kulturhistorisk værdi (Donsbjerg 2019).

Saglige argumenter til trods, er det som om, at denne diskussion altid formår at lægge sig ligeså hurtigt som den har rejst sig – hver eneste gang uden at have bragt nogen konkret diskussionsændring med sig. Min tese er, at ændringen ikke finder sted, fordi vi simpelthen ikke ved nok om, hvordan vi på et generelt plan griber vores udskillelser an – og dernæst fordi vi ikke tør stoppe op og stille spørgsmålstejn ved om det vi gør, kunne gøres anderledes.

Første led i at gøre op med denne tendens er følgende artikel. Når denne er læst, skal du helst have en mere fuldkommen forståelse af den arkæologiske del af den danske udskillelsespraksis samt være blevet inspireret til, hvordan man også kan gå til udskillelser.

Den danske udskillelsespraksis kort

Skal vi sætte en startdato for debatten om udskillelser skal den ligge i 2003. Her udgav Kulturministeriet rapporten *Udredning om bevaring af kulturarven* (2003). En rapport, der året efter, blev efterfuldt af rapporten *Forskningsbegreber og vidensformer* (Hastrup 2004).

Når disse to rapporter skal ses som statsskuddet for den danske udskillelsespraksis, skyldes det *ikke*, at der ikke blev talt om udskillelser før 2003, men derimod, at udskillelser – på grund af museumslovens genstandsbeskyttende karakter – var så godt som en umulighed. Rapporterne gjorde med citater som, "Det er udvalgets

vurdering, at de presserende bevaringsproblemer aktualiserer, at der primært på museumsområdet overvejes kassation eller udskillelse af genstande, der ikke har en særlig kulturarvmæssig betydning" (Kulturministeriet 2003: 31) op med dette, og med ét blev udskillelser ikke blot en mulighed, det blev en direkte politisk anbefaling – og løsning på de magasineringsproblemer som museerne til stadighed lider under (Sørensen 2012; Donsbjerg 2019: 13+86).

Udskillelsernes indtog gør dog ikke, at museumsloven ikke fortsat beskytter museumsgenstande. Således står det i museumsloven beskrevet, at museer ikke må udskille en genstand uden at have fået tilladelse af kulturministeren (Museumsloven 2014: §14: 8). I praksis er det ikke kulturministeren, der giver tilladelse (med undtagelse af de statslige museer), men derimod museumsenheden i SLKS – ligesom de også varetager al sagsbehandling. *Udskillelse* som begreb er ikke et synonym for reel udsnidning, men dækker derimod over en konkret administrativ handling, der, i overført betydning, fjerner en genstand fra museumsloven. Dermed bliver *udskillelse* en juridisk betegnelse for fravalg af museale genstande (Spurlin-Roe 2016: 13), det skal dog pointeres, at der findes en vifte af *fravalg* som museerne kan vælge imellem når genstande skal udskilles – også fravalg, der fører til reel udsnidning.

Udskillelsens fire former

1. Museet kan udskille til en giver, således, at genstanden vender tilbage til den person – eller efterkommere af den person – der har doneret genstanden til museet.
2. Museet kan udskille til et andet statsanerkendt museum – i dette tilfælde behøver museet, takket være en nylig lempelse, ikke søge om godkendelse, men kan blot informere herom (Winther 2018: 22; Donsbjerg, 2019: 86). Hermed vil genstanden ikke forsvinde fra museerne, men blot skifte placering og ansvarshavende institution. Hvad denne mulighed angår, mener jeg, at det er værd at overveje om *udskillelse* er det rigtige begreb at bruge, eftersom der nærmere er tale om en art punkthandling (og dermed ikke en langvarig handling) i overdragelsesperioden.
3. Museet kan også udskille til sig selv. En praksis, der ofte ses i forbindelse med udskillelse til formidling

eller undervisningsbrug (Donsbjerg 2019: 103). I dette tilfælde vil genstanden forblive på museet, men uden at indgå som en permanent del af museumssamlingen. Når dette kan være ønskværdigt, skyldes det, at museet så i højere grad kan bruge genstanden til formidling. Museets besøgende kan nu få lov at røre genstanden uden at være underlagt museumslovens krav om forsvarlig bevaring. Ønsker museet ikke længere at bruge genstanden til formidling, da kan de destruere den uden videre dokumentationskrav.

4. Hvis museet ikke kan eller ønsker at afsætte genstanden på en af ovenstående måder, kan museet søge om godkendelse til at udskille til kassation

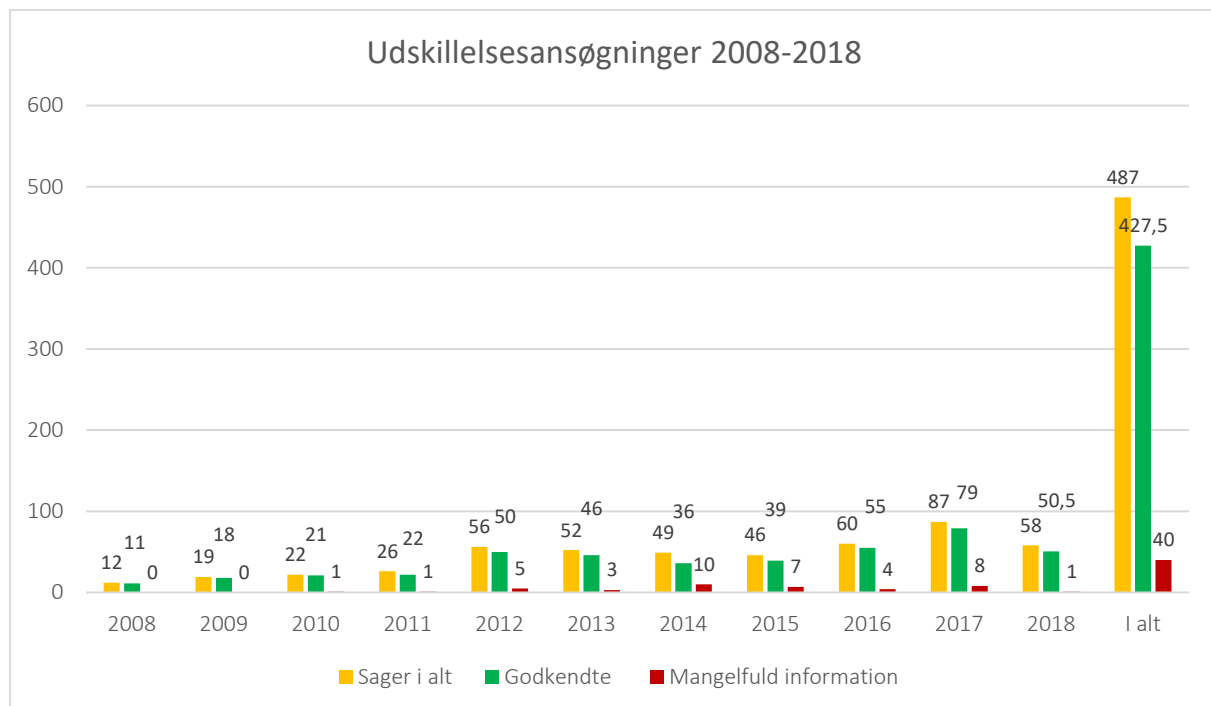
De genstande, der udskilles til kassation, bliver destrueret. Dette sker typisk ved, at museerne kører genstandene på lossepladsen (Donsbjerg 2019: 13+96). I min undersøgelse har jeg spurgt flere museumsfolk, hvorfor genstandene ligefrem destrueres og flere fortæller, at det skyldes, at det er et krav fra SLKS' side. Det er korrekt, at SLKS tidligere har haft den restriktion, nye lempelser betyder imidlertid, at kassation til destruktion snart kan blive fortid. Specialkonsulent i SLKS, Hans-Henrik Landert kan nemlig fortælle, at SLKS – i de følgebrev

som museerne får ved godkendelse af en udskillelsesansøgning – ikke længere stiller krav til museerne om, at de skal destruere kasserede genstande (Ibid.: 86).

Denne lempelse gør, at der juridisk bliver åbnet op for praksisser, der ikke tidligere har været tilladt. Med ét bliver det muligt for museerne at vælge alternativer såsom salg og donation. Et piloteksempel på dette ses i projektet *Kassation til nyt liv* som Svendborg Museum, med støtte fra SLKS, stod bag. Disse nye alternativer kan vise sig at skabe både muligheder og udfordringer – og en perlerække af nye diskussioner – for museerne.

Min gennemgang af udskillelsesagerne fra 2008-2018 (figur 1) viser, at det med sikkerhed kan konkluderes, at museerne har indsendt 487 udskillelsesansøgninger, hvoraf 427,5 blev godkendt (og dermed udskilt). Sagerne omfatter alle genstandstyper og museer, men det kan konkluderes, at hovedparten af sagerne omhandler kulturhistoriske museer, der udskiller 1800- og 1900-tallets bondekultur til kassation (Donsbjerg 2019: 91ff.+122).

Tabellen viser, at antallet af udskillelsesager (med undtagelse af år 2017) siden 2012 har ligget stabilt omkring 50-60 sager årligt. Vigtigt er det, i denne sammenhæng,

Figur 1: Samtlige udskillelsesager fra 2008-2018. Sagerne går på tværs af museer og genstande. Kilde: Donsbjerg 2019. Tal indhentet via aktindsigt hos SLKS, 2018.

at der på indsamlingsfronten er en årlig tilbagegang i ny-rhvervelser. Som formandskabet for ODM skrev det i 2018, så er det *”værd at bemærke, at nutidens indsamling er særdeles restriktiv. Så restriktiv, at fagfolk frygter, at vor egen tids kulturarv i høj grad forsvinder uden at blive passende dokumenteret i museernes samlinger.”* (Just et al. 2018:23). Det betyder i praksis, at vi befinder os i en tid, hvor museerne, på området nyere tid, kasserer mere end de indsamler, hvilket – sammenholdt med udskillelsessagerne – medfører en negativ vækst.

Denne virkelighed kan flere museer sagtens nikke genkendende til, som ROMUs samlingsansvarlige Mette Høj sagde, så har museet, *... i de seneste 5-7 år kasseret mere end vi har indsamlet, og vi siger nej til mange af de genstande vi bliver tilbudt af givere. Jeg kan godt blive bange for, at vi bliver kendt som den generation, der smed alt ud.* ([Høj, Mette] Donsbjerg 2019: 103).

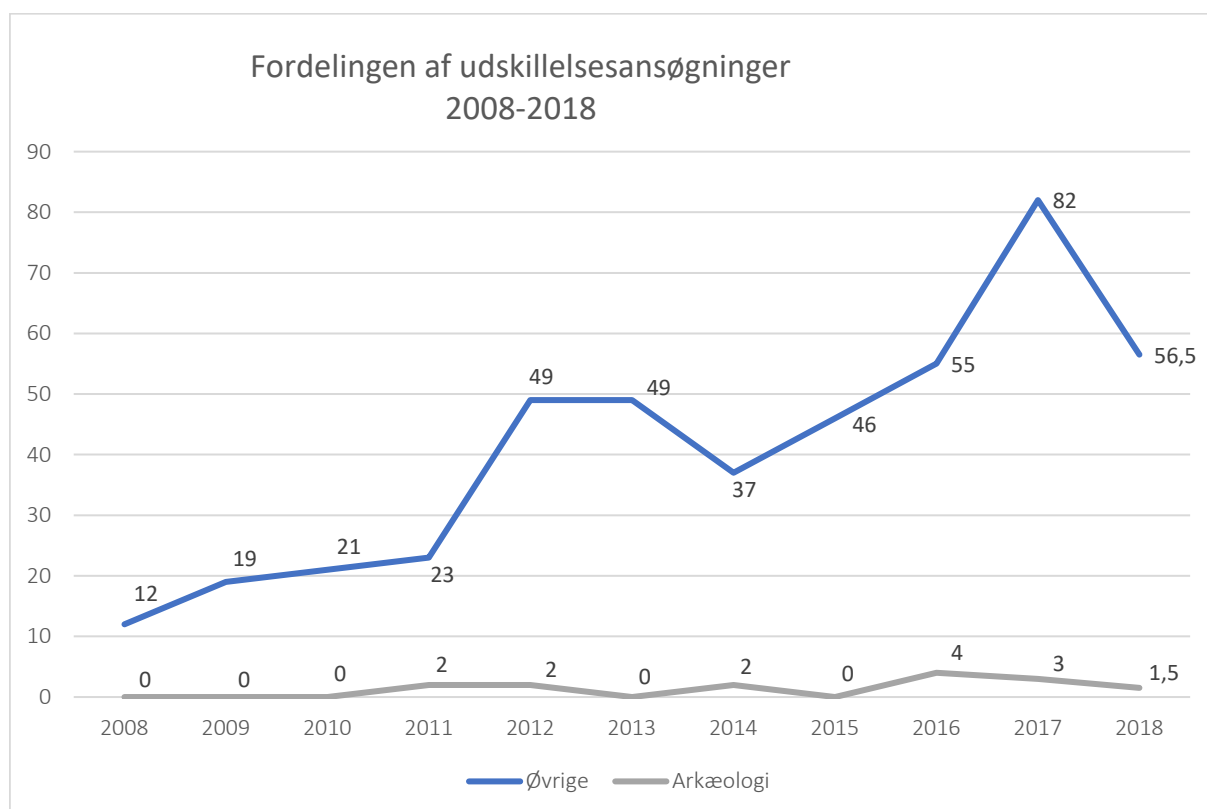
Der er dog et felt, hvor der forsat indsamles langt mere end der udskilles: det arkæologiske.

Disciplinen, hvor alt er ved det gamle

Mette Høj kunne ikke kun fortælle, at ROMU er blevet langt mere restriktive med deres indsamling. Høj kunne ligeledes berette, at ROMU i 2017 registrerede 3080 nye genstande på museet – af disse var omtrent 3000 arkæologiske genstande.

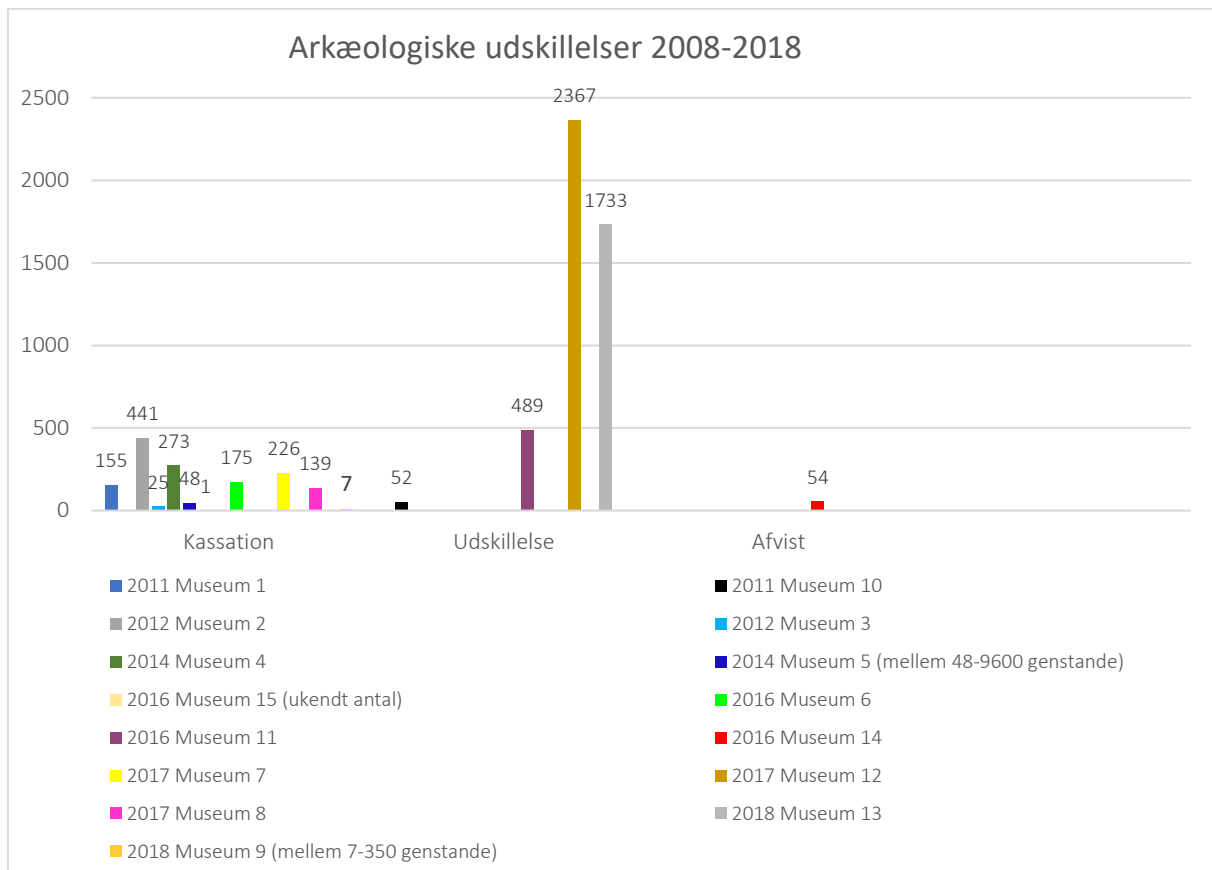
For kendere af arkæologien vil det sandsynligvis ikke komme som noget chok, at der indlemmes – hvad der i dette til fælde svarer til – 97,4% mere arkæologi kontra nyere tid. Årsagen til dette skal blandt andet findes i måden, hvorpå genstande indlemmes i samlingerne, men også det faktum, at hvis vi kigger på volumen i stedet for inventarumre, da fylder arkæologien en hel del mindre end de størstedelen af de genstande, der kommer fra nyere tid.

Disse forhold til trods, forundrede det mig at se, at blot 14,5 af de i alt 487 udskillelsessøgninger, der fra 2008-2018 fandt sin vej til SLKS’ skriveborde, omhandlende arkæologi (figur 2).

Figur 2: Fordelingen af udskillelsessager fra 2008-2018. Nederste linje viser, hvor mange arkæologiske sager, der har været det givende år. Mens øverste linje viser, hvad, der ellers er kommet ind af udskillelsessager samme år. I 2018 ser vi en ”halv sag”, dette skyldes, at et museum sendte en ansøgning ind, der delvist indeholdte genstande af arkæologisk og nyere tids karakter.

Kilde: Donsbjerg 2019. Tal indhentet via aktindsigt hos SLKS, 2018.

Figur 3: Antallet af arkæologiske udskillelssager, antallet af inventarnumre samt hvad genstandene blev udskilt til i årene 2008-2018. Af tabellen ses det, at størstedelen af sagerne blev udskilt til kassation (altså destruktion), i mens de tre største sager (målt på inventarnumre) blev udskilt. Sagen med 2367 genstande blev udskilt fra et museum til et andet. Sagen med 1733 genstande blev udskilt til museet selv.

Kilde: Donsbjerg 2019. Tal indhentet via aktindsigt hos SLKS, 2018.

Dykket der ned i de arkæologiske udskillelssager (figur 3) kan det grundlæggende konstateres, at kassation, også inden for arkæologien, er den hyppigste udskillelsesform. Ved min gennemgang af de kasserede genstande kunne jeg ligeledes konstatere, at det kun et fåtal af sagerne, der indeholdte genstande, der var dissideret ubrugelige. Årsagen til udskillelse (uanset, hvad genstandene er udskilt til) er for hovedparten af sagerne, at genstandene mangler proveniens.

Med så få sager, kan det umuligt støde nogle at påstå, at alt er ved det gamle i arkæologien. Forstået på den måde, at arkæologien – hvis vi glemmer de få udskillelssager, der reelt har været – fortsat lever efter en regel om at indsamling samt opbevaring *kan* være vejen til ny viden. At det forholder sig sådan i arkæologien, kan der være en god grund til.

Arkæologi: genstandenes disciplin

Ved min minutiøse gennemgang af samtlige udskillelssager, viste der sig at være særligt ét ord, der gik igen, når hovedparten af museerne skulle beskrive, hvorfor de ønskede udskillelse af en genstand: at genstanden er en *doublet*. Argumentet for ikke at ønske at have dubletter kan være, at der ikke ses nogen forskningsmæssig værdi i det, men mere interessant er det faktisk, at dubletter i museologien ofte kan ses beskrevet som et resultat af ureflekteret akkumulation (Abt 2011: 115 ff.; Jenkins, 2016: 66 ff.; Morgan & Macdonald, 2018; Winther, 2018: 21), og at magasinerne lider som følge heraf (Kulturministeriet 2003: 31).

Dubletter som billede på ureflekteret akkumulation synes ikke at være en herskende filosofi når vi kigger på arkæologien, tværtimod. Her betragtes dubletterne,

stik modsat, som værende nogle, der besidder en betragtelig forskningsmæssig værdi (Sørensen 2012; Bastholm et al. 2018), hvilket kan være en årsag til, at arkæologerne ikke lader til at holde inde med deres omfattende indsamling (Donsbjerg 2019: 103 ff.)

Dubletter er udskældte i vores samtid, men vi har brug for dem, når vi forsker i historien, fordi forskning skal være statistisk validt. Hvis vi vil udtale os på et reelt grundlag, er det ikke nok at undersøge enkelte genstande – her har gentagelser stor værdi. (Bastholm et al. 2018: 24).

Enhver disciplin tager afsæt i noget. Det *noget* er i arkæologiens tilfælde de materielle levn – genstandene. Uagtet om man er nyere tids arkæolog eller beskæftiger sig med en af fagets mange naturvidenskabelige forgreninger, er arkæologien *”tingens disciplin”* (Olsen et al. 2012: 3 ff.). De materielle levn er arkæologiens primære kilder, modsat fag som historie, hvor genstande blot er en sekundær kilde til det skrevne materiale. At have genstande som sin primære kilde, kan være årsagen til, at visse fagfæller helt afstår fra at udskille arkæologi. Med genstanden som primær kilde *”tvinges”* arkæologer til at dyrke en nærhed til genstandene, og en mere nærgående forståelse af dem, end det forventes i andre museale fag. En materiale-nærhed som, direktør for Svendborg Museum, historiker Esben Hedegaard, mener er arkæologiens force.

Det vil ikke undre mig, hvis der er langt færre arkæologiske udskillelser og kassationer – arkæologerne kender deres materiale og ved, at det hele er noget værd. Genstandene er arkæologernes primære kilder, og derfor gør de alt for at lære dem at kende, og dermed gøre dem så nyttige, at de under ingen omstændighed bør blive kasseret. ([Hedegaard, Esben] Donsbjerg 2019: 96).

Godtages det, at arkæologer formår at gøre alle deres genstande nyttige, skal det nok netop ses i lyset af, at de er fagets primære kilde. Dog er min tese, at det i lige så høj grad handler om det faktum, at selv de genstande, der syner af at være dubletter (figur 4), ikke er det. Enhver arkæologisk genstand, der er skabt før menneskets evne til teknologisk masseproduktion, er unik. At anse hver enkelt genstand, og dennes relation til en kontekst, som unik, har sine klare fordele og ulemper.

Bundskåret og flinteøkserne (figur 4) er eksempler på typer af arkæologiske genstande, der hyppigt bliver fundet både i forbindelse med udgravninger og som løsfund. Til trods for deres hyppighed er disse genstandstyper forskellige fra nutidens masseproducerede knive og keramikskåle. Hver af disse – uanset, hvor mange ligheder de måtte have – er forskellige. Det er de i kraft af at være lavet i hånden. Fingeraftrykene på bundskåret er et udmærket eksempel på, hvordan en genstand kan blive et bindeled mellem os og vores fjerne forfædre. Ligeledes bliver dette fingeraftryk – og

Figur 4: Venstre: Bundskår fra kar. Kigger man godt efter, ses det, at der er efterladt fingeraftryk i leret. Foto: Jonas Bruhn Johansen, Nationalmuseet. Højre: Kasse med flinteøkser. Foto: Amalie Donsbjerg.

Artikel

det, at vi kender skårets kontekst – også et trumfkort, grundet den tydelige forskningsværdi, der kan ligge indlejret heri, som arkæologer kan bruge til at forsvare, hvorfor der ikke bør udskilles arkæologiske genstande.

De realistisk indstillede vil fastholde, at magasinerne ikke er større end de nu engang er. Konsekvensen heraf er klar: museerne er blevet restriktive i deres indsamling, hvilket har medført, at samtidsindsamling, på nogle museer, er så godt som ikkeeksisterende ([Mette Høj] Donsbjerg 2019: 108 ff.). Den restriktive indsamlingspolitik har – som skrevet – imidlertid ingen nævneværdig indflydelse på indsamlingen af arkæologi. Det

Figur 5: Foto fra et magasin, der er udgjort af flere bygninger, hvoraf nogle huser kunst, bøger og udstillingsmontrer. Hovedbygningen, hvor arkæologien står opbevaret, bugner af nyere tids genstande. I flere rum og etager står genstandene sirligt linet op, og man forestiller sig, at der ikke findes den ting, som ikke kan blive fundet på dette magasin. Interessant er det dog at bemærke, at den arkæologiske samling ikke fylder mere end omtrent 10 styks 10 meter lange dobbeltreoler. Nok er arkæologi det, museet samler mest af, men det er samtidig det, der rumligt optager absolut mindst plads. Spørgsmålet er om det er forfejlet at diskutere inventarnumre eller om vi dermed bør kigge på volumen af de genstande, der (kan) udskilles?

Foto: Amalie Donsbjerg. (Donsbjerg 2019: 106).

skyldes dog ikke blot, at arkæologer – karikeret skrevet – er en flok *hoardere*, men derimod det faktum, at når museerne taler om reflekteret, restriktiv indsamling knytter det sig i særdeleshed til passiv indsamling. Størstedelen af det arkæologiske materiale er et resultat af aktiv indsamling (fordi museet selv har udgravet det), der foruden museets eget ønske om udgravning, også er et resultat af et lovpålæg. Dette forhold er vigtigt at have in mente, når man forsøger at forstå det umiddelbare misforhold mellem nyere tid og arkæologiske indsamlingspraksis.

Grundlæggende betyder ovennævnte, groft sagt, at museerne i langt højere grad er påpasselige, hvad angår passiv indsamling, men at aktiv indsamling fortsat lever i bedste velgående.

Med de faglige kendetegn som er, at 1) genstanden er arkæologiens primære kilde, 2) arkæologi i høj grad indsamles aktivt og 3) arkæologien kræver, rumligt set (figur 5), mindre plads – så kan dette samlet set udgøre argumentet for, hvorfor arkæologi bør være en udskillelsesmæssig undtagelse.

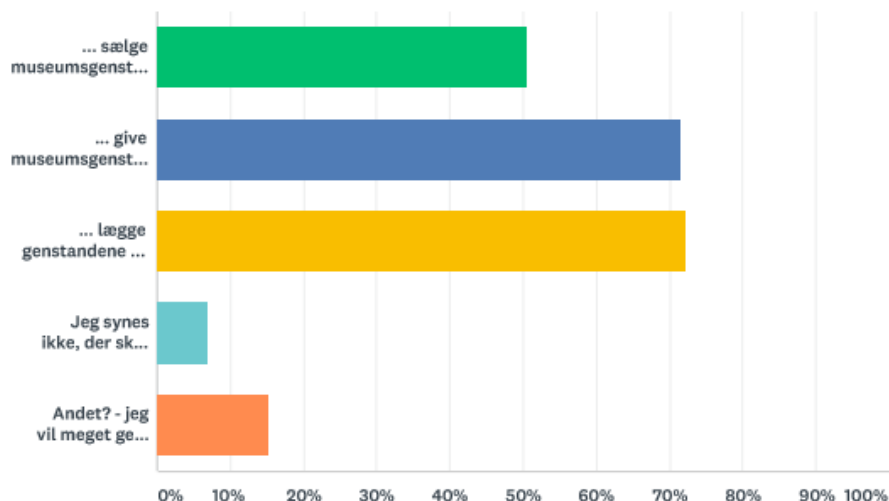
Alligevel er der noget i denne akkumulation og manglende udskillelse, der kræver nærmere undersøgelse. Spørgsmålet er om blot fordi der findes argumenter for *ikke* at udskille, om det dermed betyder, at vi så ikke skal gøre det? Eller om vi i arkæologien blot mangler nye udskillelsesformer?

Tid til forandring?

Vi er som arkæologer dygtige til at finde mere eller mindre indiskutable årsager til, hvorfor vi ikke bør udskille flere genstande. Hovedargumentet synes at være, at det er fordi vi risikerer at miste genstande som vi endnu ikke ved om kan have afgørende forskningsmæssig betydning i fremtiden. Dette argument knytter sig i særdeleshed til kassation, hvorfor man bør være forsigtig med at bruge dette som argument for, hvorfor udskillelse generelt kan være "farligt" (ikke alle udskillelser er lig med tab af genstande). Et andet hyppigt argument, der ses brugt til at forsvare, hvorfor der er så få arkæologiske udskillelser, bygger på karakteren af det arkæologiske materiale – dens kontekst og det helt tydelige bånd til vores forhistorie. Begge gode argumenter, men også argumenter, der kan vendes om og ses på en ny måde, hvis vi tør.

Q10 I stedet for kassation til udsmidning synes jeg, at museerne skal... (vælg gerne flere)

Answered: 215 Skipped: 0

Figur 6: 215 personer deltog i september 2018 i en spørgeskemaundersøgelse, der havde til formål at finde ud af, hvad ikke-fagfolk mener om den gældende udskillelsespraksis. 6,98% mente, at vi skal bevare den gældende kassationspraksis, der er lig med destruktion. 50,70% mener, at museerne skal sælge genstandene. 71,63% mener, at museerne skal donere genstandene til skoler, plejehjem, med mere. 72,09% mener, at museerne skal lægge de kasserede genstande ud i udstillingerne, så de kan blive rørt ved. 15,35% har andre gode forslag – blandt andet foreslår en respondent, at vi åbner en arkæologisk kirkegård, til alle kasserede genstande (Donsbjerg 2019).

Som et led i min undersøgelse foretog jeg en spørgeskemaundersøgelse for at finde ud af, hvad personer, der ikke befinder sig i museumsbranchen – men som så sandelig har ligeså meget at sige i forhold til, hvordan vi forvalter vores fælles kulturarv – hvad de mener om den danske udskillelsespraksis. Undersøgelsens deltagere, der gjaldt 215 personer, havde grundlæggende intet imod udskillelser, men dog mente under 10% at vi skal bevare den gældende kassationspraksis (figur 6). De mente derimod, at museerne i stedet skal tænke i alternativer. Alternativer som arkæologien med rette kunne overveje om de også ønsker at tænke i. Alternativer som betyder, at genstandene får en ny status – men ikke partout forsvinder.

Nyt liv inden for museets fire vægge

Hvad ville et museum være, hvis der ingen genstande var? Ikke meget andet end et rum med fire vægge. Som professor i materialitetsstudier, Sandra Dudley kort og

godt skriver, så er *"Museums are about things."* (Dudley 2012: 1). Hvis objekter er museets ultimative hovedattraktion – da *burde* det også være dem, der får besøgende til museet. I de senere år synes museer dog at skulle kæmpe for ikke at blive for "kedelige", hvorfor museerne i stadig stigende grad tænker i, underholdende, digitale løsninger, når der udvikles nye udstillinger (Smith 2011; Petrov 2012; Sanderhoff 2014), samt i events og samarbejder, der viser stedets brugere, at museet er et rum, hvor man kan lave andet end blot at kigge på genstande.

Nye digitale løsninger kan ikke kun bruges i udstillinger, men kan også vise sig at være en vej til flere udskillelser. For, provokeret spurgt; hvis vi har digitaliseret en genstand, kan vi så ikke lige så godt destruere den? Jeg kan imidlertid ikke undgå at sætte spørgsmålstegn ved, om kassation til digitalisering og destruktion er den bedste løsning, eller om museerne kan gribe til alternativer, hvad angår de genstande, der fortsat rummer et musealt brugs potentiale. Måske en løsning,

Artikel

som i højere grad sætter genstandene "fri" inden for museets fire vægge, hvilket helt konkret skal foregå ved, at museerne tænker i at udstille de kasserede genstande, så de bliver frit tilgængelige. Sker dette vil det være muligt for museernes besøgende at røre eller benytte (alt efter, hvilken genstand, der er tale om) genstandene. En løsning, der efter alt at dømme, vil blive taget vel imod af museets brugere (figur 6).

"I touch an object with my hand and am simultaneously touched by it."

Arkæolog Christopher Tilley, 1999

Ved min gennemgang af de konkrete arkæologiske udskillelser (Donsbjerg 2019) viste det sig, at det ønske godt kan efterkommes, eftersom en stor del af genstandene fortsat besidder potentialet til at blive udstillet.

Svaret på, hvorfor flest respondenterne ønsker dette, tror jeg skal findes i netop digitaliseringen af museumsrummet og, vigtigst af alt, den ekstra sanselige dimension, tilgængelige genstande kan tilføre til museet (Belova 2012: 12). Digitaliseringen tilfører nemlig meget, men den giver ikke en mulighed for at få aktiveret vores følesans. Det er derimod et oplagt job at give til museernes kasserede genstande.

Arkæolog Alexandra Walker skriver i forordet til *Beyond the Looking Glass* (2013), at det at gå på museum for mange mennesker kan være en urelaterbar oplevelse. For Walker at se, skal grunden til dette findes i, at genstandene er gemt væk – uden for gæsternes rækkevidde. Konsekvensen af dette er ultimativt, at 1) museet positionerer sig som et sted for eliten, hvor det kun er de, der er "gode/kloge/dannede nok" (de museumsansatte), der må håndtere genstandene og 2) at museet, ved ikke at være taktilt nok, forpasser chancen for en metode, der beviseligt fungerer, hvis man skal lære noget nyt (Walker 2013).

At museumsrummet generelt kan synes elitært – og at det dermed er i fare for at blive kedeligt for størstedelen af befolkningen – er Walker ikke ene om at synes, og det er noget, de danske museer er pinligt bevidste om.

I disse år er flere museer gået *all-in* på at skabe ekstraordinære museumsoplevelser. Oplevelser, der skal modvirke, at museerne stemples som kedelige – og dermed i farezonen for at blive fravalgt i vore dages skarpe

kamp om opmærksomheden. Det ses tydeligt med koncepter som Nationalmuseets kedsomhedsknap og Statens Museum for Kunsts lancering og promovning af, hvad de selv kalder "*byens mest kunstneriske fredagsbar*": SMK Fridays.

Disse koncepter – blot to blandt mange – er *add-ons* til museet; de tilføjer noget til museet, som stedet ellers ikke har. Spørgsmålet er dog, om museerne – i forsøget på at gøre sig "sjove" – har søgt svar de forkerte steder, måske burde museerne i højere grad fokusere på at promovere det, de allerede har at tilbyde. Noget, der blandt andet kan ske, hvis museerne tænker i at aktivere sine genstande på en ny og vedkommende måde. Hvis ikke, risikerer museet – på trods af midlertidigt succesfulde *add-ons* – at blive et mausoleum, som den tyske filosof Theodor Adorno er så kendt for at have sagt:

Ved museumsgenstande forstaas gerne ting, der ikke mere har med livet at gøre, og som man derfor kun kan have uegentligt forhold til. Det er mere af historisk hensyn, man opbevarer dem, end det er ud fra et nutidigt behov. (Adorno 1955: 607).

Adorno skrev sin kritik af de kulturhistoriske museer for 64 år siden, men selv i dag er det uundgåeligt ikke at spørge sig selv, om han har ret: Har genstandene på museerne intet med livet at gøre? Kan man ikke have et forhold til dem? Og er det udelukkende et historisk hensyn, der gør, at vi fortsat har dem? Såfremt museerne ikke bliver bedre til at bruge dem, da kan pessimister tilslutte sig Adorno.

Godtager vi Adornos memento som en sandhed om museer, da må man spørge sig selv, hvordan kan det være, at der ikke er noget liv i genstandene samt, hvorfor det er umuligt at skabe en relation til dem. Og ikke mindst om vi kan ændre på det.

Arkæologerne Chris Gosden og Yvonne Marshall skrev i 1999, at hjertet (det Adorno kalder *livet*) i en genstands biografi ligger i links mellem subjekt og objekt. Ønsker vi at komme ind til hjertet, for dermed at linke og opnå indsigt i genstanden, da må objektet sættes fri. En frihed, der for Gosden og Marshall er lig med, at genstanden fortsat kan akkumulere nye fortællinger. Noget, som kun sker ved fortsat at være i brug. Friheden findes ikke i, at en genstand bliver udgravet for at blive lagt på museum. Friheden findes i at blive

udgravet og brugt som det genstanden er skabt til; gør vi ikke det, vil vi aldrig forstå genstanden, vi står overfor (Gosden & Marshall 1999: 169 ff.). Dermed kan vi ende med at stå med genstande, der er døde i Adornos forstand.

Hvor Gosden og Marshalls syn bygger på en klassisk post-processualistisk tankegang à la Tilley-citater, har professor i kunsthistorie, David Morgan, en mere logisk tilgang til, hvorfor han mener det samme.

Morgan taler for, at rationalet vil få os til at indse, at en stor del af vores materielkultur er afhængig af at blive aktiveret af mennesker. Hvis genstande ikke bliver aktiveret, da vil de ikke kunne udføre den opgave, genstanden er tiltænkt. Morgan bruger trafiklys som eksempel og skriver, at det udelukkende kommer til sin ret, hvis mennesker interagerer (aktiverer) med det. Interaktionen sker i kraft af, at vi overholder dets skiftende farver, såfremt vi ikke gør det, da vil trafiklyset ikke leve op til sin eksistensberettigelse. Ultimativt er det ikke trafiklysets ansvar, hvis personer kører over for rødt, alligevel vil det dog betyde, at vi har skabt en stykke materielkultur, der ikke får lov at udfylde sin funktion (Morgan 2012: 101 ff.).

Projicerer denne tankegang over på vores arkæologiske materiale, er det væsentligt at stille sig selv spørgsmålet, om genstandene bruges til det de er skabt til, når de ligger fanget i en montre. Der er naturligvis mange forskelle i, hvad udfaldet kan være, hvis man ikke overholder et trafiklys' skiftende farver versus, hvis man som museumsgænger ikke aktiverer de genstande, man kommer forbi på sin vej. Der er dog en række konsekvenser, også på et museum – og det er, at man som gæst risikerer ikke at forstå, hvad man står overfor (Monti 2007: 23).

Godtager vi, at genstandene har brug for at blive aktiveret for at vise "hjertet af sin biografi", er det næste skridt at spørge, hvorledes dette kan omsættes og realiseres. Her ser jeg, at de kulturhistoriske museer/arkæologien har en større opgave at løfte i forhold til kunstmuseerne. For nok er det en sandsynlighed, at ikke al kunst på et kunstmuseum vil kunne fænge hver eneste besøgende, men disse genstande er for det meste tiltænkt som værende nogle man visuelt skal

sanse. Gør man det, så vil maleriet blive aktiveret, og her vedrører det næstkommende spørgsmål så, om man som beskuer giver sig selv tid til at opleve alt, hvad et givent kunstværk har at tilbyde (Dudley 2010).

De kulturhistoriske museer har derimod en stor andel genstande, der ikke er skabt til at være nogle, der skal sanses visuelt – hovedparten af genstandene skal bruges.

Filosofiprofessor Robert Hopkins, skriver, at dette i praksis betyder, at museerne kommer til at konkurrere med hinanden om hvem, der har de mest attraktive genstande, hvilke står i kontrast til de uattraktive og upopulære genstande, som et museum også besidder. For Hopkins er en flinteøkse et eksempel på en uattraktiv genstand. Med mindre øksen er af en betydelig størrelse eller udformning vil denne, som den ligger der i sin montre, sandsynligvis ikke modtage alverdens opmærksomhed. Placeres den derimod uden for sin montre, så museets besøgende kan mærke dens skarpe kanter og vægt, da mener Hopkins, den vil transformeres til et attraktivt aktiv (Hopkins 2004: 149 ff.).

Af hensyn til bevaring, sikkerhed og museumsloven kan museerne ikke gå Hopkins til alle "uattraktive" genstande. MEN, ved at bruge de genstande, som museet selv har stemplet som uattraktive – nemlig de kasserede – da kan museet omdanne både *udstillede* og *udskilte* genstande til attraktive genstande. Museerne vil potentielt opdage, at det, der kan få de besøgende til at finde museet endog mere interessant er, hvis de får lov at gøre det, der ellers har været forbeholdt de få. Såsom at røre museums-genstande eller komme ud og se de så hemmelige magasiner. Museerne bør ikke underkende kraften, der ligger i at få lov at holde en genstand skabt af et andet menneske for tusinder af år siden (Walker 2004: 2; Thomas 2016: 17). Skal vi tro på spørgeskemaets resultater, så kan museernes fyldte magasiner og kasserede genstande måske endda bliver museets store gevinst – i stedet for det spørgsmål, den hovedpine og det debateme, de aktuelt udgør.

På netop denne bane er det min overbevisning, at arkæologien – *tingenes disciplin* – kan klare sig rigtig godt, hvis blot vi tør være lidt ekstra modige og gentænke måden, vi anskuer udskillelser på.

Litteratur

Abt, Jeffrey 2011

The Origins of the Public Museum.

i: Macdonald, Sharon (ed.) *A Companion to Museum Studies*.

Wiley-Blackwell. Oxford. s. 115-134

Adorno, Theodor 1955

Valéry Proust Museum.

i: Balling, Gert, Mikkel Bogh, Henrik Reeh, Mette Sandbye & Martin Zerlang 2006 (red.) *Den moderne kulturs historie*.

Dansk udgave publiceret første gang i Louisiana Årbog 1960. Oversat af Conrad Raun.

Gads Forlag. København s. 607-617

Bailey, Douglass 2014

Art//Archaeology//Art: Letting-Go Beyond.

i: Russell, Ian Alden & Andrew Cochrane (eds.) *Art and Archaeology: Collaborations, Conversations, Criticisms*.

Springer New York. New York. s. 231-250

Bailey, Douglass 2017

Disarticulate—Repurpose—Disrupt: Art/Archaeology. *Cambridge Archaeological Journal*, 27(4).

Cambridge University Press. Cambridge. s. 691-701

Bastholm, Camilla Jul, Pernille Holm Mogensen, Jannie Amsgaard & Pia Christensson 2018

Kassation af kulturarv må ikke blive et politisk greb.

Danske Museer. Nr. 3, august 2018, årgang 31.

København. s. 24-25

Belova, Olga 2012

The event of seeing: a phenomenological perspective on visual sensemaking.

i: Dudley, Sandra (ed.) *Museum Objects: Experiencing the Properties of Things*.

Routledge. London. s. 116-134

Donsbjerg, Amalie 2019

Dur ikke – væk. En undersøgelse af den danske udskillelsespraksis.

Upubl. Cand.mag.-speciale, Københavns Universitet

Dudley, Sandra 2010

“Museum materialities: objects, sense and feelings”

i: Dudley, Sandra (ed.) *Museum Materialities. Objects, engagements, interpretations*.

Routledge. London. s. 1-17

Dudley, Sandra 2012

Introduction – Museums and things.

i: Dudley, Sandra, Amy Barnes, Jennifer Binnie, Julia Petrov & Jennifer Walklate (eds.) *The Thing About Museums – Objects and Experience, Representation and Contestation*.

Routledge. New York. s. 1-13

Federspiel, Beate Knuth 1998

Bevidstheden om kulturarven og incitamenter til bevaring.

Nordisk Museologi. Årgang 1998, nr. 2.

København. s. 3-16

Federspiel, Beate Knuth 2004

Forestillinger om kulturarv og bevaring.

i: Kulturministeriets Forskningsudvalg (red.)

Forskningsbegreber og vidensformer: kulturarv, samlinger og kunstuddannelser.

København. s. 21-28

Fejerskov, Johan Moe & Torben Benner 2018

Kulturstyrelsen med chokerende besked på møde i Sverige: Museerne samlinger »er fyldt med gammelt skrammel«.

Politiken 29, maj 2018.

https://politiken.dk/kultur/museum_saertillaeg/art6543031/Museernes-samlinger-%C2%BBer-fyldtmed-gammelt-skrammel%C2%AB, tilgået den 26.09.2019

González-Ruibal, Alfredo 2013

Embracing Destruction.

i: Driessen, Jan (ed.) *Destruction: Archaeological, Philological and Historical Perspectives*.

Presses universitaires de Louvain. Louvain-la-Neuve. s. 37-51

Gosden, Chris & Yvonne Marshall 1999

The Cultural Biography of Objects.

World Archaeology. Vol. 31, No. 2. s. 169-178

Harnow, Henrik & Axel Johnsen 2018

Følg de etiske regler – og den sunde fornuft.

Danske Museer. Nr. 4, oktober 2018, årgang 31.

København. s. 26-27

Hastrup, Kirsten 2004

Forskningsbegreber og vidensformer: kulturarvens udfordring.

- i: Kulturministeriets Forskningsudvalg (red.)
Forskningsbegreber og vidensformer: kulturarv, samlinger og kunstuddannelser.
 København. s. 9-19
- Holtorf, Cornelius 2002
 Notes on the life history of a pot sherd
Journal of Material Culture, Vol. 7, No. 1.
 Sage Journals. London. s. 49-71
- Hopkins, Robert 2004
 Painting, Sculpture, Sight, and Touch.
The British Journal of Aesthetics, Vol. 44.
 Oxford. s. 149-166
- Just, Flemming, Skaarup, Bo & Gitte Ørskou 2018
 Indsamling og kassation – med omtanke.
Danske Museer. Nr. 3, august 2018, årgang 31.
 København. s. 22-23
- Knudsen, Lise Ræder & Katrine Brøndlund Jensen 2006
Rapport over magasinforholdene på de statsanerkendte danske museer.
 Organisationen Danske Museer. København
- Kulturministeriet 2003
Udredning om bevaring af kulturarven.
 København
http://www.kulturarv.dk/fileadmin/user_upload/kulturarv/museer/Bevaring_af_Kulturarven_1_.pdf
- Kulturministeriet 2006
Udredning om museernes formidling.
 København
- Kulturministeriet 2014
Bekendtgørelse af museumsloven.
 Kulturministeriet, LBK nr. 358 af 08/04/2014.
 København
- Macdonald, Sharon 2011
A Companion to Museum Studies.
 Wiley-Blackwell. Oxford
- Monti, Francesca 2007
Allowing objects to speak, people to hear: The effective display of inconspicuous objects from Egyptian collections.
 University College London. London.
- Morgan, David 2012
 The materiality of cultural construction.
 i: Dudley, Sandra (ed.) *Museum Objects: Experiencing the Properties of Things.*
 Routledge. London. s. 101-103
- Olsen, Bjørnar 2012
 The Return of Things and the Savagery of the Archaeological Object.
 i: Grégory Pereira (ed.) *Savage Objects.*
 Imprensa Nacional-Casa da Moeda. Lissabon. s. 71-83
- Olsen, Bjørnar, Michael Shanks, Timothy Webmoor & Christopher Witmore 2012
Archaeology – The Discipline of Things.
 University of California Press. London
- Petrov, Julia 2012
 Playing dress-up. Inhabiting imagined spaces through museum objects.
 i: Dudley, Sandra, Amy Barnes, Jennifer Binnie, Julia Petrov & Jennifer Walklate (eds.) *The Thing About Museums – Objects and Experience, Representation and Contestation.*
 Routledge. New York s. 230-242
- Sanderhoff, Merete 2014
Sharing is Caring.
 Statens Museum for Kunst. København
- Smith, Charles Saumarez 2011
 The Future of the Museum.
 i: Macdonald, Sharon (ed.) *A Companion to Museum Studies.*
 Wiley-Blackwell. Oxford. s. 543-554
- Spurlin-Roe, David 2016
Værd at samle på?
 Københavns Universitet. København
- Sørensen, Søren 2012
 Kassation på de danske museer. En modedille, et velovervejet paradigmeskift, eller en praktisk løsning?
Arkæologisk Forum, nr. 27, November 2012.
 København. s. 13-17
- Thomas, Nicholas 2017
The Return of Curiosity – What Museums are Good for in the 21st Century.
 Reaktion Books LTD. London

Artikel

Tilley, Christopher 1999

Why Things Matter: Some Theses on Material Forms, Mind and Body.

i: Gustafsson, Anders & Håkan Karlsson (red.) *Glyfer och arkeologiska rum – en vänbok till Jarl Nordbladh*. University of Göteborg, Institute of Archaeology. Göteborg. s. 315-39

Walker, Alexandra Grace 2013

Beyond the Looking Glass: Object Handling and Access to Museum Collections.

University of Southampton. Southampton

Winther, Ole 2018

Museernes samlinger kan fortsat blive forbedret.

Danske Museer. Nr. 3, august 2018, årgang 31.

København. s. 21-22

*Fagfællebedømt artikel

I Arkæologisk Forum er et fagligt tidsskrift der søger at sætte det arkæologiske fag ind i en større sammenhæng – både videnskabeligt og samfundsmæssigt. Her kan både arkæologisk faglige og fagpolitiske emner behandles og debatteres.

Skriv til Arkæologisk Forum:

Arkæologisk Forum modtager gerne bidrag. Kontakt redaktionen, og få råd og vink om indhold, læsere, formaliteter, deadlines m.v.

Fagfællebedømmelse:

Generelt bliver tekster i Arkæologisk Forum fagfællebedømt. Fagfællebedømte artikler er markeret med en stjerne (*) ved forfatternavnet.

Kontakt:

redaktion@archaeology.dk
www.archaeology.dk

© Forfatterne og Arkæologisk Forum.

Artikler, indlæg og billeder må ikke mangfoldig-gøres i nogen form uden skriftlig tilladelse fra redaktionen.

Redaktion:

Anna Beck (ansv. redaktør)
Jette Rostock
Mette Palm
Ole Thirup Kastholm
Signe Lützau Pedersen
Susanne Klausholm Dolleris
Kamilla Majland

Udgiver:

Foreningen af Fagarkæologer – FaF

Forsidebillede:

Skibsvrag fra Køge. Ortomosaik af 2196 drone-fotos. © Museum Sydøstdanmark

Tryk og oplag:

Holbæk Museum trykker 250 stk.

Arkæologisk Forum udkommer:

maj og november

Abonnement og løssalg private:

175,- kr. årligt (2 numre)

87,50 kr. pr. nummer

ISSN 1399-5545

Foreningen af
Fagarkæologer
faf@archaeology.dk
www.archaeology.dk

Nr. 41
2019
Arkæologisk Forum